

PAVLE NIKOLIĆ

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és tagállamai

(Tanulmány a kommunista világ végéről)

Alig két és fél évvel a Jugoszláv Szocialista Köztársaság drasztikus konföderációvá alakításának megkezdése után, területén új, szuverén államok alakultak. A szocialista Jugoszlávia végleges szétesésének folyamatában Szerbia és Montenegro, többek között, kikiáltották szuverenitásukat és új alkotmányos okmányokat fogadtak el. Hamarosan, (1992.) Szerbia és Montenegro létrehozta a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot.

I. Szerbia és Montenegro

1. Az új alkotmányok és a demokratizálódási folyamat bukása

Az új rendszerek létrehozása Szerbiában és Montenegróban a régi kommunista rendszerek műve. Poszt-kommunista rendszereket, valójában, álcázott kommunista rendszereket állítottak fel, amelyek még nem kevésbé azok az ideológiai jelképektől és a választásoktól, de még a kormányzás módszereitől és a rendszer irányítóitól sem. Egyszerűbben fogalmazva, a régi kommunistáknak arról a szándékáról van szó, hogy az új feltételek között is megtartsák a hatalmat. Ez a tény szabta meg az új rendszerek általános jellegét, és ugyanakkor, magyarázatul szolgál arra, miért vannak jelen a nyílt diktatúra elemei ezeknek az országoknak a politikai életében.

1. Szerbiában. – Szerbia új politikai rendszerét és alkotmányos rendjét az 1990. évi szeptember 28-i Alkotmány intézményesítette. A Szerb Köztársaságnak ezt az Alkotmányát (az 1989. év vége felé) a tisztán egypártrendszer és a Kommunista Liga teljhatalmának feltételei között megtartott választásokon megválasztott Szocialista Köztársasági Gyűlés fogadta el. Így a Gyűlést egyetlen párt alkotta. Következésképpen, a választások nem adhattak legitimitást sem a Köztársasági Gyűlésnek, sem a rendszernek általában és emiatt magának az Alkotmánynak az elfogadása sem lehetett legitim.

(1) Tehát, a Szerb Szocialista Párt politikai monopóliumának feltételei között - mely párttá a Szerb Kommunista Liga formálisan átalakult - valamint az ellenzéki

politikai pártok heves ellenállásának közepette - mely pártok időközben megalakultak - megfogalmazott és elfogadott Alkotmány elkerülhetetlenül a Szerb Szocialista Párt érdekeinek kifejezője volt.

A gyakorlat nyelvére átültetve, az Alkotmány két különböző tendenciát próbált érvényesíteni. Először azt, hogy ennek a pártnak a hatalmát tartsa fenn, másodszor pedig, hogy tisztán és kizárólag formálisan megszüntesse a korábbi, kommunista rendszer múltjából, vagyis, a párt saját múltjából visszamaradt, végzetes örökséget.

Mindez óriási ellentmondásokat okozott az Alkotmány szövegében, valamint magában az alkotmányos rendszerben. A demokratikus országokra jellemző elvek és intézmények, és az olyan elvek és intézmények egymás melletti létezéséről van szó, amelyek nem demokratikusak, vagyis, amelyek a kommunista uralom időszakának monista, tekintélyuralmi rendszerének sajátjai (pl. a köztársasági elnök személyes hatalma, olyan rendelkezések, amelyekkel gyakran felrúgják az emberi jogokról és szabadságokról szóló törvényeket, a társadalmi tulajdon, a munkás-irányítás a társadalmi tulajdonban lévő vállalatoknál stb.).

Mellesleg megjegyezve, ez az Alkotmány ellentétes volt az akkor hatályos Szövetségi Alkotmánnyal, de nincs összhangban Jugoszlávia érvényes Alkotmányával sem. A Szövetségi Alkotmánybíróság erre nem reagált, és mind a mai napig nem indított eljárást az Alkotmánynak a felülvizsgálata iránt.

(2) A kormányzó párt (a Szerb Szocialista Párt) arra irányuló tendenciájának szemléltetésére tehát, hogy a modern demokrácia elemeit elfogadja, de, hogy a hatalmat mégsem veszítse el, az 1990. évi szerb Alkotmánynak semmi esélye sincs arra, hogy az ország demokratizálódásának igazi alapja legyen. Sajnos, az eltelt időszak gyakorlata alátámasztották ezt a megállapítást, és az Alkotmány nem nyitotta meg az utat az igazi demokrácia megteremtésének folyamatához.

A média szabadságának korlátozása, az állami televízió monopóliuma, a nem-demokratikus választások, az ellenzéki pártok vezetőinek letartóztatása, bizonyos állami szervek önkényes viselkedése, az igazságszolgáltatás függetlenségének hiánya, stb. olyan elemek, többek között, amelyek megmutatják a mai politikai rendszer igazi jellegét. Ezt a képet az 1990. évi Alkotmányban deklarált, és a gyakorlatban megvalósított fél-parlamentáris rendszer egészíti ki.

2. *Montenegróban.* – Montenegróban az átmenet folyamata, Szerbiához képest kissé eltérő volt. Kezdetben Montenegro olyan alkotmány-dokumentumokat (alkotmány-módosításokat) fogadott el, amelyekkel kimondta szuverenitását, és ezt követően, az 1992 tavaszán megtartott népszavazás után, amellyel a nép a jugoszláv szövetségi közösség fenntartása mellett foglalt állást, kihirdette az új Alkotmányt (1992 októberében).

Elvben, Montenegro politikai rendszere alig észrevehetően különbözik a szerbiai rendszertől, de a negatív tendenciák kevésbé élesek. Valójában, ennek a köztársaságnak az Alkotmánya érdemben nem kedvez az ilyen tendenciáknak. Mégis, a hatalom a Montenegroi Szocialisták Demokrata Pártjának (a volt Kommunista Liga) kezében van.

2. A torzult parlamentáris rendszer

1. *Szerbia. (1)* A szocialista rendszer korábbi Alkotmányához (1974.) képest teljesen más, új hatalmi mechanizmus felállításával, az 1990. évi új szerb Alkotmány visszatér a hatalom-megosztás eszméjéhez. Bár kifejezetten kimondja a hatalom-megosztás elvét, ez az Alkotmány azonban olyan rendszert állított fel, amelyben nyíltan a köztársasági elnök személyében biztosította a végrehajtó hatalom meghatározó szerepét. Ennél fogva, elárulta a hatalom-megosztás elvének lényegét, - a hatalmi ágak közötti egyensúlyt. Szembesülve az alkotmányos megoldásokkal és négy és fél év gyakorlatával, arra a megállapodásra juthatunk, hogy egyoldalú politikai rendszer jött létre: felépítésénél fogva vegyes rendszer, jellegét tekintve pedig valójában torzult, félparlamentáris rendszer.

Ez a jelenlegi köztársasági elnök személyiségéhez igazított rendszer, gyakorlatilag utat nyitott a személyi hatalom megteremtéséhez. Szem előtt tartva, hogy a dogmatikus koncepciók és magatartások még nem tűntek el, és, hogy az elmúlt idők szerb demokratikus hagyományait gyökerestől kiirtották, a politikai kultúra nem eléggé fejlett stb. ez a rendszer, a köztársasági elnök kifejezetten domináns helyzetével rendkívül veszélyes. Ebben a tekintetben, az elmúlt időszak, sajnos, igazolta az előrevetített félelmeket.

(2) Szerbia Alkotmánya azt írta elő, hogy az alkotmányozói és a törvényhozói hatalom a Nemzetgyűlésé, és, hogy a köztársasági elnök képviseli a Szerb Köztársaságot és kifejezi az állam egységét, hogy a Kormány gyakorolja a végrehajtó hatalmat, és a bírói hatalom - a bíróságoké (az alkotmányosság és az egyenlőség Alkotmány szerinti védelmét az Alkotmánybíróság gyakorolja). A hatalom-megosztás érvényesítésében az Alkotmány nem volt következetes, és ezért megsértette a hatalom-megosztás deklarált elvét.

(a) A köztársasági elnök meghatározó szerepe a hatalmi mechanizmusban betöltött független helyzetéből, különösen pedig hatásköréből és a Nemzetgyűlés és a Kormány tekintetében gyakorolt jogosítványából adódik.

Az Alkotmány a köztársasági elnöknek nagy formátumú jogosítványokat ad a törvényhozói, de az alkotmányozói hatalom területén is. Így felfüggesztő hatályú vétóval rendelkezik a Nemzetgyűlés által megszavazott törvényeket illetően, és, bizonyos feltételek között, törvénnyel, de még az alkotmánnyal is azonos hatályú aktusokat bocsáthat ki. Másképpen fogalmazva, a köztársasági elnök háború idején vagy közvetlenül fenyegető háborús veszély esetén jogosult a Nemzetgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésekben aktusokat kihirdetni, és a hadiállapot idején kibocsátott aktusokkal korlátozni bizonyos emberi és állampolgári jogokat és szabadságokat, és módosíthatja a Kormány és a minisztériumok, a bíróságok és az ügyészségek szervezetét, személyi összetételét és jogosítványait. Ezeket az aktusokat jóváhagyás végett a Nemzetgyűlés elé kell terjesztenie, ha az össze tud ülni.

Az Alkotmány azonban elmulasztotta kifejezetten meghatározni, hogy ezeknek az aktusoknak az alkotmányossága az Alkotmánybíróság megítélésére van bízva, de teljesen ingadozó a köztársasági elnök túlságosan is nagy jogosítványainak meghatározásában a rendkívüli állapot kihirdetésére vonatkozóan, abban az esetben, ha Szerbia területének egy részén a Köztársaság biztonsága veszélyben van, az emberi és az állampolgári jogok és szabadságok, vagy az állami szervek működése tekintetében,

és az olyan intézkedések meghozatalára vonatkozó aktusokban, amelyek elfogadásához a már említett körülmények léte szükséges az Alkotmány vagy törvény értelmében.

A köztársasági elnök javaslatvételi joggal, (ő állít miniszterelnök-jelöltet stb.), egyéni kegyelmezési joggal stb. is rendelkezik.

Ezen kívül az Alkotmány igen tekintélyes jogosítványokat biztosít a köztársasági elnök számára a Nemzetgyűlést illetően: korlátlanul jogosult a Nemzetgyűlést felosztatni, és már élt is ezzel a jogával. 1993 októberében a köztársasági elnök minden objektív ok nélkül oszlatta fel a Nemzetgyűlést.

A köztársasági elnöknek a hatalmi mechanizmusban betöltött független pozícióját az állampolgárok közvetlen választása biztosítja, akikkel szemben (formálisan) felelős. Ez a felelősség azonban gyakorlatilag névleges, mert az állampolgárok saját kezdeményezésükre nem hívhatják vissza. A köztársasági elnök nem visel felelősséget a Nemzetgyűléssel szemben, és az sem hívhatja vissza. A Nemzetgyűlés csak akkor kezdeményezheti (a képviselők kétharmados szavazattöbbségével) a visszahívása iránti eljárást, ha úgy ítéli meg, hogy megsértette az Alkotmányt, azzal az óriási kockázattal azonban, hogy őt fogják felosztatni. Akkor tehát, ha a választók nem hívják vissza a köztársasági elnököt (ehhez az összes választópolgár szavazatának /abszolút/ többsége szükséges), ami még nehezebben teljesíthető feltétel, mint a megválasztásához előírt, a Nemzetgyűlést fel kell osztatni.

Független helyzetéhez az is hozzájárul, hogy tisztség-viselési időtartama hosszabb (öt év), mint a képviselők megbízatása, és főként, hogy az Alkotmány nem rendelkezett a köztársasági elnöki aktusoknak a Kormány vagy a miniszterek általi ellenjegyzéséről, ami a köztársasági elnök hatalmának személyes jellegéről tanúskodik.

Rendkívül erős helyzetét az is biztosítja, hogy a jelenlegi köztársasági elnök a kormányzó párt (a Szerb Szocialista Párt, a volt Kommunista Liga) vitathatatlan és teljhatalmú feje, az Alkotmány ellenében, amely úgy rendelkezik, hogy ugyanaz a személy más állami tisztséget vagy szakmai tevékenységet nem gyakorolhat. Ennek az alkotmány-rendeletnek a durva megsértése nem érhető tetten, mert hivatalosan azt mondják, hogy pártelnöki funkciója "befagyasztott" állapotban van.

(b) Teljesen érthető, hogy a köztársasági elnök ennyire erős pozíciója okozta a Nemzetgyűlés és a Kormány annyira gyöngye helyzetét.

Tehát a Nemzetgyűlés, mint már bemutatuk, összességében nem a törvényhozói hatalom birtokosa, és nem is teljesen autonóm ennek a hatalomnak a gyakorolásában. Sőt, a törvénykezdeményezés joga szinte kizárólag a Kormány monopóliuma. A Nemzetgyűlés dönt az Alkotmány felülvizsgálatáról, és, ezen kívül, elfogadja a fejlesztési tervet, a terület-rendezési tervet, a költségvetést és a költségvetés végrehajtásáról szóló beszámolót, megerősíti a nemzetközi szerződéseket, közkegyelmet gyakorol stb. A Nemzetgyűlés választja az Alkotmánybíróság elnökét és bíráit stb. Dönt a háború és a béke kérdéséről.

A Nemzetgyűlés választja a Kormányt. A köztársasági elnök állít miniszterelnök-jelöltet, miután meghallgatta a Nemzetgyűlés-beli többség képviselőjének véleményét. Ez a jelölt tesz javaslatot a Kormány összetételére, miután ismertette programját a Nemzetgyűlés előtt. A Nemzetgyűlés mozdítja el tisztségéből a Kormány elnökét, de elnök-helyetteseit és a Kormány minisztereit is. Ezen kívül, a Nemzetgyűlés ellenőrzi a Kormány munkáját, és, tekintettel a miniszteri felelősségre, bizalmatlanságot szavazhat a Kormánnyal és a miniszterekkel szemben. Ezzel

szemben, a Kormány bizalmi szavazást kezdeményezhet a Nemzetgyűlésben, és a Kormány minden egyes tagja lemondhat.

A Nemzetgyűlés egy kamarás (250 képviselővel). A választások közvetlenek, és az arányos képviselet elvén alapulnak, amelynek igazi hatását gyöngíti az a tény, hogy kilenc választási körzetben tartják meg őket. Sajnos, a nem demokratikus környezetben megtartott választások (1990., 1992., 1993.) nem tették lehetővé erős és befolyásos ellenzék kialakulását a Nemzetgyűlésben.

A Kormány irányítja a politikát, végrehajtja a törvényeket törvényi szintnél alacsonyabb rangú normatív aktusokat bocsát ki (a törvények végrehajtására), törvényjavaslatokat, a költségvetést, stb. terjeszt be.

Ha azonban figyelembe vesszük a valós helyzetet, vagyis, a köztársasági elnök (a hatalmon lévő párt feje) döntő befolyását és pártjának (a Szerb Szocialista Párt) hatalmi befolyását, a Kormány nem más, egyszerűen szólva, mint a (köztársasági elnök) személyi hatalom(m) eszköze.

Szerbia Alkotmánybírósága arról ítélkezik, hogy összhangban vannak-e a Nemzetgyűlés által elfogadott törvények a Szerb Köztársaság Alkotmányával (az Alkotmánybíróság határozata kasszációs jellegű és közvetlen joghatást vált ki), valamint, hogy a Köztársaság szerveinek normatív aktusai nem mondanak-e ellent a köztársasági törvényeknek stb. A mostani poszt-kommunista rendszer gyakorlata azonban nem ad esélyt az alkotmányossági és a törvényességi ellenőrzés megvalósulására.

2. Montenegro. – Szerbiához képest, Montenegrobán a hatalmi rendszer sokkal inkább a hatalom-megosztás elvén alapuló, klasszikus parlamentáris rendszer és a Nemzetgyűlés, a köztársasági elnök és a kormány közötti egyensúly szellemében épül fel és valósul meg.

Az alábbi tényezők alkotják az említett hatalmi ágak közötti egyensúlyhelyzetet; a köztársasági elnök vétő-joga a Nemzetgyűlés által elfogadott törvények fölött; nem a Nemzetgyűlés választja a köztársasági elnököt (hanem közvetlenül az állampolgárok), de elmozdíthatja tisztségéből (ha az Alkotmánybíróság alkotmány sértést állapít meg, és ennek az eljárásnak a megindítása magának a Nemzetgyűlésnek a kezében van); a Nemzetgyűlés választja és mozditja el funkciójából a Kormány elnökét és a Kormány tagjait (a köztársasági elnök tesz javaslatot a kormányelnök személyére, aki a Nemzetgyűlésben ismerteti programját, és javaslatot tesz a Kormány összetételére); a Kormány jogosult felvetni a Nemzetgyűlés előtt az iránta való bizalom kérdését, és le is mondhat; a Kormány a Nemzetgyűlés feloszlataához való jogosultsággal rendelkezik, ha az hosszú időn át nem gyakorolja a feladatát; a Nemzetgyűlés akkor is felosztható, ha az azt követő 60 napon belül nem választja meg a Kormányt, amikor a köztársasági elnök javaslatot tett a kormányelnök személyére (a köztársasági elnök mindig rendelettel oszlatja fel a Nemzetgyűlést) stb.

Az (egy kamarás) Nemzetgyűlést közvetlen szavazással választják, arányos képviseleti elv szerint, de, Szerbia Nemzetgyűlésétől eltérően, egyetlen választási körzetben.

II. Jugoszlávia

1. Az új Jugoszlávia természetellenes államszövetségének szükségszerű bukása

Az új ("harmadik") Jugoszláviát az 1992. évi április 27-i Alkotmány hozta létre, a "Szerbia államának és Montenegro államának egyesülése" alapján.

1. *A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság 1992. évi Alkotmányának jogi semmissége.* – Paraxonnak hangzik, de az új Jugoszlávia Alkotmánya már kihirdetésekor jogilag semmis volt. Semmisségének három oka van: először: az alkotmánymódosítási eljárásban elkövetett szabálytalanságok súlyosak voltak; másodsor: az a szerv, amely elfogadta és kihirdette az új Alkotmányt (a régi Nemzetgyűlés Szövetségi Tanácsa) nem volt sem törvényes, sem legitim abban az időpontban ennek az aktusnak a megvalósítására; harmadszor: sem Szerbia (1990. évi), sem Montenegro Alkotmánya semmiféle lehetőséget sem tartalmazott Szerbiának (Montenegrónak) más állammal való egyesülésére vonatkozóan.

Azonban, a két köztársaságban a hatalom birtokosainak (inkább önkényes) elhatározásából (a volt kommunisták), ez a szöveg azonnal igazi Alkotmány-szerepet kezdett játszani.

2. *Az új Jugoszlávia fél-konföderációs államszervezete.* – Az új Jugoszlávia Alkotmánya vegyes rendszert állított fel, vagyis föderatív-konföderatív berendezkedést, és ezért elfogadta a szocialista Jugoszlávia legutóbbi Alkotmánya (1974) által intézményesített, mesterséges és veszélyes modellt.

A megosztott szuverenitás régi és már túlhaladott elméletéből és ugyanakkor a tagköztársaságok szuverenitásának kinyilvánításából kiindulva, a szövetségi Alkotmány az új, vegyes ("hibrid") szervezet következő elemeiről rendelkezett:

először: a tagköztársaságnak a nemzetközi kapcsolatok fenntartásához, más államokban való, saját képviseltek létesítéséhez, és nemzetközi szervezetekben való tagsághoz, valamint, hatáskörének keretein belül, nemzetközi szerződések megkötéséhez való jogáról;

másodsor: a tagköztársaságnak ahhoz való jogáról, hogy részt vegyen a szövetségi Alkotmány egyes lényeges részeinek megváltoztatására irányuló eljárásban, egyetértési (vétó jellegű) jogosultsággal;

harmadsor: a tagköztársaságok elnökeinek a Védelmi Főtanácsban, tagként való részvételéről;

negyedsor, a tagköztársaságnak ahhoz való jogosultságáról, hogy alkotmányával önállóan határozza meg hatalmi berendezkedését;

ötödször, az állampolgárok nem egyenlő képviselati jogáról a szövetségi parlament első kamarájában, ami a kétkamarás parlamentet jellemzi a szövetségi államban stb.

A fél-konföderatív rendszernek az új Jugoszláviában való felállítását kiváltó ok a volt kommunista rendszernek a nemzeti kérdés tekintetében folytatott politikájában rejlik. Más szavakkal, az új poszt-kommunista rendszer "két különálló és autonóm állam"-nak állította be Szerbia és Montenegro létét, a két különböző nép – a szerb és montenegroi – létezésének megalapozatlan elméleti álláspontja alapján. Ezért a az új

(1992. évi) jugoszláv Alkotmány ismét jogi megerősítést adott a szerb nép megosztására és szétválasztására, úgy, hogy a szerbekre és a montenegroiakra a "Jugoszlávia" nevet kényszerítette, államukra is, himnuszukra is, amely nem is az övék, és az állami zászlójukra is, ami szintén nem az övék.

Az új Jugoszlávia fél-konföderációs államberendezkedése okozta (de biztosította is), hogy a tényleges hatalmi központok a tagköztársaságokban maradjanak. Gyakorlatilag, a szövetségi hatalom a tagköztársaságok kormányzópártjainak (a Szerb Szocialista Párt és Montenegro Szocialistáinak Demokratikus Pártja, a volt kommunista pártok) teljes ellenőrzése alatt van. Meghatározó befolyásuk könnyebben érvényesülhet, mert nincsenek jelentős, karakteres jugoszláv politikai pártok. A szövetségi hatalom gyöngesége abban is kifejeződik, hogy a tagköztársaságok (és főként Szerbia) közvetlenül beavatkoznak egyes szövetségi hatásközök gyakorlásába (például a külpolitika területén).

2. A névleges parlamentáris rendszer

Az említett körülményeknek elkerülhetetlenül tükröződniük kellett a parlamentáris rendszer mechanizmusában és a hatalom-megosztás elvének érvényesítésében, amely mellett a szövetségi alkotmány készítői, formálisan, elhatárolták magukat. Ennek a meghirdetett rendszernek a három legmarkánsabb jellemzője a következő: a jugoszláv köztársasági elnök kifejezetten gyöngye pozíciója, a Szövetségi Gyűlés súlyos passzivitása, és a Szövetségi Kormány meghatározó szerepe.

1. A köztársasági elnök kifejezetten gyöngye pozíciója. – A köztársasági elnök alkotmányos helyzete és tényleges szerepe teljesen marginális.

(1) Mindenekelőtt, a Szövetségi Alkotmányban foglalt hatáskörei igen korlátozottak, és minden, az ország politikájára való befolyás nélküliek. Képviseli Jugoszláviát az országon belül és külföldön, kihirdeti a szövetségi törvényt, kiadja a nemzetközi szerződések megerősítő okiratait, kinevezi és visszahívja a nagyköveteket a szövetségi kormány javaslatára, kitüntetések adományoz, egyéni kegyelmet gyakorol stb. A jugoszláv hadsereg főparancsnoka, de ezt a funkcióját a Védelmi Főtanács határozataival összhangban gyakorolja, amelynek tagja. Végzetül, Jugoszlávia elnöke jogosult miniszterelnök-jelöltet állítani a Szövetségi Kormány élére, javaslatot tenni az Alkotmánybíróság, a Szövetségi Bíróság stb. bírónak személyére.

(2) Másrészt, a köztársasági elnöknek nincs tényleges hatásköre és befolyása a többi szövetségi szintű szerv tekintetében. Ezzel szemben, a Szövetségi Gyűlés választja a köztársasági elnököt, és visszahívhatja abban az esetben, ha megállapítja, hogy a köztársasági elnök alkotmányértést követett el (ilyenkor az Alkotmánybíróság csak véleményt ad). Mint látjuk, az Alkotmány alapot teremtett a Nemzetgyűlésnek e területen való diszkrécionális magatartásához, és éppen ez történt a közelmúltban az új Jugoszlávia első köztársasági elnökével. Egyébként, a köztársasági elnök is benyújthatja lemondását.

Azon a jogán kívül, hogy jelöltet állíthat a Szövetségi Kormány elnöki tisztségére, a köztársasági elnöknek nincs kapcsolata a Szövetségi Kormánnyal. Jellemző, hogy aktusaihoz nincs miniszteri ellenjegyzés.

(3) A köztársasági elnök kifejezetten gyöngé (és teljesen marginális) pozíciójának oka abban rejlik, hogy az erős elnök, mivel egyik, vagy másik tagköztársaságból választják, megsértené a tagköztársaságokban kialakult hatalmi központok kapcsolatát a köztársaságoknak a szövetségi hatalomgyakorlásra irányuló befolyásuk miatt. Ezért, a tagköztársaságok közötti egyensúly (és általában, a kapcsolatok), vagyis a laza-konföderatív rendszer koncepciója sérelmet szenvedne.

2. *A Szövetségi Gyűlés kifejezett passzivitása.* – A Szövetségi Gyűlés alkotmányjogi helyzete és hatáskörei, elvben, a hatalom-megosztás elvén alapulnak, a gyakorlatban azonban nem teljesítette az Alkotmányban előírt szerepét.

(1) A két kamarából: a Polgárok Tanácsából és a Köztársaságok Tanácsából álló Szövetségi Gyűlés, mindenek előtt, alkotmányozói, törvényhozói és költségvetési feladatokat lát el, azután választói funkciókat, és politikai ellenőrzést gyakorol a végrehajtó hatalom fölött. Ezen kívül, dönt más tagköztársaságoknak a Jugoszláviába való felvételéről, más államokkal való államszövetség alkotásáról, nemzetközi szervezetekhez való csatlakozásról, Jugoszlávia államhatárainak módosításáról stb. Dönt a háború és a béke kérdéseiről is, bejelenti a hadi állapotot, a közvetlenül fenyegető háborús veszélyt és a rendkívüli állapotot.

Elvben, a Szövetségi Gyűlés nincs korlátozva a hatáskörei gyakorlásában (ezért van az, például, hogy nincs törvényhozási vétó, kivéve a Szövetségi Alkotmány egyes rendelkezéseinek módosítását, és ez a tagköztársaságok jogaira vonatkozik).

(2) Feladatai ellátásában, különösen a törvényhozói funkció és Szövetségi Kormány munkája fölötti ellenőrzés gyakorlásában, a Szövetségi Gyűlés nem tett eleget az Alkotmányban előírt feladatának.

Mindenekelőtt, az eltelt időszakban nem mondhat maga mögött a törvényhozói tevékenységben olyan eredményeket, amelyeket egyébként elérhetett volna, tekintettel arra a szerepre, amellyel az Alkotmány, mint a törvényhozói hatalom birtokosát felruházta (1992 júniusa és 1994 decembere között a Szövetségi Gyűlés csak 184 törvényt fogadott el).

Ezen kívül, a Szövetségi Kormány az, amely gyakorolta a tényleges törvénykezdeményezési monopóliumot. Fontos megjegyeznünk, hogy egyetlen, az ellenzéki képviselők által a Szövetségi Gyűlés elé benyújtott törvényjavaslatot sem fogadtak el. Voltak olyanok, amelyeket egyszerűen elutasították, másokat visszavontak, és a legtöbb még a kamarák napirendjére sem került, jöllehet, több olyan is van, amelyet már több, mint másfél éve nyújtottak be. Természetesen, mindez a hatalmon lévő pártok (a volt kommunista pártok) politikájáról tanúskodik.

(3) A Szövetségi Gyűlés törvényhozói tevékenységének elégtelenségét mindenekelőtt, passzivitása okozza. Ez a passzivitás a Szövetségi Gyűlés, vagyis, kamarái üléseinek szokatlanul, sőt katasztrofálisan ritka megtartásában fejeződik ki (1992 júniusa - 1994 decembere: a Polgárok Tanácsa 33 ülést tartott, 66 napon át; a Köztársaságok Tanácsa 29 ülést – 37 napon; az együttes ülések száma: 9 – 12 napon keresztül.)

Ami még jellemző a Polgárok Tanácsára, ez az ülések felfüggesztésének gyakorisága, amelyet elnapolás követ, a képviselőknek a felfüggesztett ülés folytatására való összehívásával, amely legalább annyira hosszú (és megmagyarázhatatlan), mint indokolatlan. Ezt ennek a kamarának az elnöke által tanúsított tekintélyuralmi magatartás okozta, mellesleg megjegyezve, hogy a Szerb Szocialista Párt tagja, (a

másik kamara elnöke a Montenegroi Szocialisták Demokrata Pártjának tagja). Mindezt úgy tekinthetjük tehát, mint a politikai pártoknak a Szövetségi Gyűlés passzivitásában tartására irányuló eltökélt politikáját.

Hozzá kell tennünk, hogy a Szövetségi Gyűlésnek ez a passzivitása jelentősen gyengítette a Szövetségi Kormány munkája feletti ellenőrzését. A Szövetségi Gyűlés passzivitása végül abban nyilvánult meg, hogy gyakorlatilag nem is lépett fel jelentős tényezőként az ország politikai életében.

3. *A Szövetségi Kormány meghatározó szerepe.* – Tekintettel a köztársasági elnök marginális helyzetére, a Szövetségi Kormány alkotja a szövetségi végrehajtó hatalom pillérét. De számos tekintetben egészében véve a szövetségi hatalom legfőbb mozgató erővé is vált. Valójában, az Alkotmány által a Szövetségi Gyűlés és a Szövetségi Kormány között létrehozott egyensúly ellenére, ez az egyensúly a gyakorlatban sokszor megtört a Kormány javára.

(1) A Szövetségi Kormány határozza meg és irányítja Jugoszlávia bel- és külpolitikáját, tartja Jugoszlávia kapcsolatait más államokkal és a nemzetközi szervezetekkel, minisztériumokat hoz létre és szüntet meg. Ezen kívül, a Kormány törvénynél alacsonyabb szintű normatív aktusok kibocsátására jogosult (a szövetségi törvények végrehajtására - állandó felhatalmazás), de hadiállapot, fenyegető háborús veszély, vagy rendkívüli helyzet esetén a Szövetségi Kormány aktusokat bocsáthat ki a Szövetségi Gyűlés hatáskörébe tartozó kérdésekről (azzal a feltétellel, hogy a Szövetségi Gyűlés nem tud összeülni).

Senki (sem a Szövetségi Gyűlés, sem pedig a köztársasági elnök) sem rendelkezik olyan eszközökkel, amelyek lehetővé tennék a közvetlenül beavatkozást a Szövetségi Kormány hatásköreinek gyakorlásába. Az Alkotmány, a költségvetés és a szövetségi szintű törvények adják a Kormány tevékenysége megvalósításához szolgáló kereteket. A Kormány azonban nem habozott, hogy az Alkotmánnyal szemben is cselekedjen.

(2) A Szövetségi Gyűlés és a Szövetségi Kormány közötti kapcsolatokat egyes kölcsönös jogok léte jellemzi. Így, a Szövetségi Gyűlés választja a Kormány elnökét, aki autonóm, de amikor a Kormány megalakításáról és átalakításáról van szó, a Kormány elnöke felelős a Szövetségi Gyűlés előtt tevékenységéért, ugyanúgy, mint ahogy a Kormány felelős a kormányiszervek és a szövetségi minisztériumok tevékenységéért is (testületi felelősség). A Szövetségi Gyűlés tisztségéből elmozdíthatja a Kormány elnökét és bizalmatlansági szavazást kezdeményezhet a Kormánnyal szemben. Ez a mai napig csak egy alkalommal történt meg, és ez is a kormányzó pártok szándékából, saját Kormányukkal szemben (az elmúlt időszakban, a Szövetségi Gyűléshez hat ilyen értelmű javaslat érkezett). A maga részéről, a Kormány elnöke benyújthatja lemondását a Szövetségi Gyűléshez, és bizalmi szavazást kezdeményezhet.

Az Alkotmány szerint a Szövetségi Gyűlés ellenőrzi a Szövetségi Kormány tevékenységét. A képviselői kérdéseken kívül (interpelláció) azonban, őszintén szólva nincs más ellenőrzési eszköz. A kamarák házszabályai megfosztották az interpellációt a Kormánnyal szembeni politikai szankció hatásától, és ezért elveszítette a kormányzati munka feletti ellenőrzési eszközként való igazi értelmét. A Kormány igen erős alkotmányos helyzetének és a Szövetségi Gyűlés elfogadhatatlan passzivitásának feltételei közötti, a Kormány anélkül folytathatja tevékenységét, hogy a Szövetségi Gyűlés elégséges ellenőrzése alati állna. Kétségkívül, ez olyan példa, amely leleplezi a

tagköztársaságokban hatalmon lévő pártok azon akaratát, hogy a Szövetségi Kormány közbeiktatásával kormányozzanak.

A Szövetségi Kormány rendelkezik a Szövetségi Gyűlés felosztatására való jogosultsággal abban az esetben, ha az hosszú időn keresztül nem képes hatásköreit gyakorolni. Ebben a megfogalmazásban, ez a feltétel tág lehetőségeket biztosít a Kormány számára, hogy éljen a Szövetségi Gyűlés felosztatásához való diszkrecionális jogával. E rendelkezés szigorát nem enyhíti a Kormánynak az a kötelessége, hogy ilyen alkalommal meghallgassa a Szövetségi Gyűlés kamarái elnökeinek és a parlamenti csoportok elnökeinek véleményét. A Kormány mindezekig nem élt ezzel a jogával.

4. *A parlamentáris rendszer látszata és a parlamentáris élet agóniája.* - Annak ellenére, hogy a Szövetségi Alkotmány kifejezetten kimondja, hogy Jugoszláviában a hatalom a törvényhozói, a végrehajtó és a bírói hatalom szétválásának elvé szerint működik, az ugyanezen Alkotmány által rendelt hatalmi rendszer és a létrehozott mechanizmus működési gyakorlata azt mutatja, hogy a parlamentáris rendszer torzított formája valósult meg. Valójában, ami Jugoszláviában a szövetség szintjén létezik és működik, csupán a parlamentáris rendszer látszata, amely, bizonyos, más tényezőkhöz kapcsolódva (a szabad sajtó megfojtása, az állami televízió monopóliuma, amely, valójában egy párt monopóliuma, nem demokratikus választás, rendőri elnyomás stb), erőzöbba, és lényegében a parlamentáris élet agóniájába torkollott.

Ennek a helyzetnek a gyökere abban található, hogy, mint említettük, az igazi hatalmi központok Jugoszláviában a tagköztársaságokban található, vagyis, az ezekben a köztársaságokban uralmon lévő pártok kezében (a Szerb Szocialista Párt és a Montenegroi Szocialisták Demokrata Pártja). Ezeknek a pártoknak a tagjai képviselők a Szövetségi Gyűlésben (ahol a mandátumok többségét bírják), és a Szövetségi Kormány miniszterei (amely teljesen az ő kezükben van), valamint tisztviselők más szövetségi szintű szervezetben.

E pártok többségének a Szövetségi Gyűléssel szembeni következtelenségével szemben, a Szövetségi Kormány a legbiztosabb olyan eszköznek látszik, amellyel a szövetségi hatalomgyakorlásra hatni lehet abban a keretben, amelyet lazaköföderációs államszervezetnek nevezünk. Az említett pártoknak ez az érdeke, nyilvánvalóan, a hatalmi ágak közötti egyensúlynak a Szövetségi Kormány javára való megbontásának legfőbb mozgatóereje (a Kormány meghatározó szerepe). A Szövetség Kormány primátusa azonban gyakorlatilag csak névleges hatalmat képvisel, mivel a tényleges hatalom, mint hangsúlyoztuk, a tagköztársaságokban van. Mindez a parlamentáris rendszer deformálódásáról, sőt, látszatáról és a parlamentáris élet agóniájáról tanúskodik a poszt-kommunista Jugoszláviában az államszövetség szintjén is.

III. Az igazi megoldás

Szerbiának és Montenegronak csupán az országban megvalósuló demokratikus és radikális reform keretében sikerülne kijutnia a kommunista világból, ami a több évtizeden át tartott kommunista rezsim uralma, és a jelenlegi poszt-kommunista rezsim (vagyis, az álcázott rendszer) káros elemeinek és következményeinek felszámolását

feltételezi. A megoldás kétségkívül a létező állam korszerű és igazán demokratikus, és szocialista állammá, jogállammá való radikális átalakulásában rejlik.

Ennek az átalakulásnak a *sine qua non*-ja a monarchia visszaállítása, mégpedig alkotmányos vagy parlamentáris monarchia formájában. Mielőtt 1945-ben azt teljesen illegitim módon megszüntették a kommunisták, a monarchia mindig is az az államforma volt, amelyben a szerb nép élt, és a legrégebbi európai monarchiák közé tartozik. Ma, a demokratikus élet eltüntetett hagyományának feltételei között, amelyben a politikai kultúra nem eléggé fejlett, ahol nem eléggé csiszoltan működik a többpárt rendszer, ahol még fellelhetők az tekintélyuralmi kormányzás maradványai, az említett monarchia visszaállítása a demokratikus politikai élet és a demokratikus intézmények megújulásának záloga.